

Lausuntopyyntö VN/24181/2023
VN/24181/2023-OM-39

Uhripoliittisen toimenpideohjelman rahoitustyöryhmän kysymykset koskien järjestöjen tuottamien rikoksen uhrien tukipalveluiden merkitystä rikosprosessin sujuvuuden ja tehokkuuden näkökulmasta

HEUNI kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

1. Millaisena näette järjestöjen tuottamien rikoksen uhrien tukipalvelujen roolin ja merkityksen rikosprosessin sujuvuuden ja rikosvastuun toteutumisen kannalta?

Järjestöjen merkitys on aivan keskeinen rikoksen uhrien tukemisessa niin ennen rikosprosessia, sen aikana sekä sen jälkeen. Olemme tarkastelleet järjestöjen roolia useissa eri viimeaikaisissa hankkeissamme.

Ennen rikosprosessia järjestöt tarjoavat tietoa rikosprosessin vaiheista ja prosessin saatavilla olevista tuesta. Uhrin valmistaminen rikosprosessiin vähentää negatiivisia kokemuksia, kun uhrilla on ollut mahdollisuus realistisesti harkita rikosprosessiin lähtemistä suhteessa omiin voimavaroihinsa sekä suhteuttaa omat odotuksensa suhteessa rikosprosessiin. Uhrilla saattaa olla myös epävarmuutta omasta kokemuksestaan, tunnistamisen/tiedon puutteita tai pelkoa. Järjestöillä on merkittävä rooli uhrin tukemisessa, kannustamisessa ja toimintakyvyn ylläpitämisessä, joka mahdollistaa joissain tapauksissa, että asia ylipäättään etenee rikosprosessiin uhrin aloitteesta sekä edistää prosessin aikaista yhteistyötä huolimatta siitä, onko rikosprosessi käynnistynyt uhrin aloitteesta tai ei. Rikosprosessiin lähtemiseen, sen kulkuun ja seurauksiin liittyy usein epävarmuuksia, virheellisiä oletuksia tai puutteellista tietoa, jotka voivat vaikuttaa olennaisesti päätöksentekoon ja prosessin aikaiseen sujuvuuteen. Pahimmillaan tilanne johtaa siihen, että rikosvastuu jää toteutumatta täysin, eikä tule tietoon edes epäilyn asteella. Uhrin valmistaminen parantaa uhrin mahdollisuuksia tuoda kokemuksiaan esille oikeusprosessissa, joka monia asianomistajia jännittää siinä määrin, että se voi olennaisesti heikentää heidän mahdollisuuksiaan kertoa kokemuksistaan. Lisäksi tukihenkilö voi auttaa uhrin ymmärtämään, miksi hänelle esitetään tiukkoja kysymyksiä prosessissa ja ettei kyse ole uhrin kiusaamisesta, mikä voi myötävaikuttaa kokemukseen prosessin oikeudenmukaisuudesta ja luotettavuudesta.

HEUNI on tarkastellut Poliisiammattikorkeakoulun IHME-mallihankkeessa ihmiskaupparikosten esitutkintaa uhrinäkökulmasta, fokusoiden erityisesti järjestöjen rooliin ([Ollus et al. 2024](#)). Järjestöjen ja poliisin välinen toimiva yhteistyö edellyttää molemminpuolista luottamusta ja kunnioitusta. Järjestöt toimivat usein välittäjänä uhrin ja poliisin välillä ja niiden rooli on tärkeä etenkin haavoittuvassa asemassa olevien asianomistajien tilanteen ymmärtämiseksi. Erityisesti pakkoavioliiton ja seksuaalisen hyväksikäytön uhrin hyötyvät järjestöjen läsnäolosta rikosprosessissa. Osa järjestöistä järjestää esimerkiksi erilaisia yhteistyötapaamisia, keskusteluja ja tutustumiskäyntejä poliisille, jotta poliisin ymmärrys järjestöjen työstä ja hyväksikäyttöilmiöstä paranisi. Alueelliset erot sidosryhmäyhteistyössä ovat kuitenkin suuret.

Pakkoavioliiton uhrien asemaa ja oikeuksia käsittelevässä EU-rahoitteisessa hankkeessamme (EASY) HEUNI tekee yhteistyötä järjestöjen kanssa neljässä EU-maassa (Suomi, Saksa, Irlanti ja Espanja).

Hankkeessa olemme hakeneet hyviä käytäntöjä pakkoavioliiton uhrien tukemiseksi, ja keskeinen havaintomme on, että parhaita käytäntöjä tarjoavat pääasiassa kansalaisjärjestöt, joista osa ylläpitää myös turvakoteja ja/tai kriisikeskuksia erityisesti maahanmuuttajanasille ja -työille. Uhrit saattavat pelätä niin oman yhteisön reaktioita kuin viranomaisia. Siksi uhrit voivat olla halukkaampia käyttämään järjestöjen tarjoamia matalan kynnyksen palveluita kuin ottamaan yhteyttä viranomaisiin. (Ks. [Jokinen & Pekkarinen 2024](#).)

Työperäisen hyväksikäytön uhrien pääsyä korjaaviin toimenpiteisiin tarkastelevassa selvityksessämme olemme nostaneet keskeiseksi havainnoksi sen, että uhrit harvoin pääsevät yksin kiinni oikeuksiinsa. Rikosoikeusjärjestelmän ohella myös muut oikeussuojakeinot (esim. palkkaturva tai ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä) edellyttävät useimmiten, että henkilö saa apua ja tukea ammattiliitolta, järjestöltä, tai oikeudelliselta avustajalta. Vastaava havainto on käynyt ilmi kansainvälisessä [COVIS](#)-hankkeessa, jossa on tutkittu eri Euroopan maissa toteutettua rikosuhrien tukemista.

Ilman järjestöjen tarjoamaa tukea on etenkin haavoittuvassa asemassa olevan henkilön hyvin vaikea navigoida suomalaisessa oikeusjärjestelmässä. Järjestöt tuottavat sellaista tukipalvelua, joihin viranomaisilla ei ole resursseja eikä toimivaltaa, esimerkiksi tukihenkilönä toimiminen oikeudessa ja uhrin konkreettinen ohjaaminen ja auttaminen monimutkaisen oikeusprosessin aikana. Uhria saattaa jännittää jo perille löytäminen oikeussaliin ja siinä ympäristössä toimiminen, eikä hän välttämättä ymmärrä kuka kukin on itse prosessissa tai omaa asemaansa prosessissa. Viranomaisten toimittamat tiedotteet ja lukemat oikeudet ja velvollisuudet ovat usein formaalilla kielellä ja vaikeasti ymmärrettävissä varsinkin hermostuneessa mielentilassa.

Järjestöillä on myös suuri rooli siinä, että rikollisuuden ilmiöt tulevat tunnistettaviksi. Avioliittoon pakottamisen liittyvän rangaistussääntelyn esitöissä on tullut esille, että vaikka avioliittoon pakottaminen ei aina näy rikosprosessissa, se näkyy järjestöjen työssä. Järjestöjen tekemällä työllä uhrien parissa voidaan tunnistaa rikosprosessille vaikeasti tunnistettavia ilmiöitä, ja ne parantavat ilmiöiden tunnistettavuutta niin yhteiskunnassa, viranomais-, järjestö-, kuin yksilötasollakin.

3. Millaisena näette järjestöjen tuottamien rikoksen uhrien tukipalvelujen roolin ja merkityksen erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville uhriryhmille? Näitä ovat muun muassa lapset, perhe- ja lähisuhdeväkivallan, seksuaalirikosten ja ihmiskaupan uhrit, mukaan lukien avioliittoon pakottamisen uhrit, sekä kunniaan liittyvän väkivallan uhrit.

Järjestöillä on tärkeä rooli ihmiskaupan, hyväksikäytön ja sen uusimpien muotojen tunnistamisessa. Järjestöt voivat työssään kohdata sellaisia erityisen haavoittuvia ihmiskaupan, työvoiman hyväksikäytön uhreja tai muiden hankalasti tunnistettavien rikosten uhreja, joiden tilanne ei tule välttämättä lainkaan viranomaisten tietoon. Näitä ovat esimerkiksi paperittomat henkilöt sekä liikkuva väestö ja esimerkiksi seksipalveluja myyvät siirtolaiset. Järjestyt pystyvät usein tarjoamaan palveluita joustavammin ja kohdennetummin kuin viranomaiset. Niiden tekemä etsivä ja liikkuva työ tavoittaa erilaisia ihmisryhmiä, jotka ovat jääneet viranomaisten palveluiden ulkopuolelle, tai jotka eivät halua tilanteensa tulevan viranomaisten tietoon. Niin ikään seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltauhrit, jotka saattavat empiä rikoksesta ilmoittamista ja pelätä todistaa tekijää vastaan, ovat usein varsin riippuvaisia asiantuntevasta tuesta. Seksuaalirikosuhrit ja esimerkiksi

rakkauspetosten uhrin kokevat usein häpeää tilanteestaan, jolloin asiantuntivan tukihenkilön tietoisuus ilmiöstä ja tukemisesta läpi prosessin voi edesauttaa uhrin kykyä läpikäydä koko prosessi ja todistaa kokemuksistaan.

Ihmiskaupan osalta erityisesti niin sanotut Neliapilajärjestöt, eli Rikosuhripäivystys (RIKU), Monika-Naiset liitto ry, Pro-tukipiste ja Pakolaisneuvonta tekevät erittäin tärkeää työtä ihmiskaupan ja ihmiskaupan kaltaisten rikosten uhrien auttamiseksi, edistävät ihmiskauppaan liittyvien haavoittuvuuksien tunnistamista, tekevät vaikuttamistyötä uhrien oikeuksien ja aseman edistämiseksi sekä pyrkivät varmistamaan riittävät, uhrien tarpeista lähtevät tukipalvelut. Erityisesti RIKU on vuodesta 2015 alkaen tarjonnut ihmiskaupan uhrien ja työperäisen hyväksikäytön uhrien auttamiseen erikoistunutta palvelua, jonka asiakasmäärät ovat kasvaneet huomattavasti. Tämä osoittaa, että tarve tällaiselle palvelulle on suuri. Rikosuhripäivystyksellä on merkittävä rooli haavoittuvassa asemassa olevan uhrien tukemisessa myös laajemmin.

Suomessa työperäiseen hyväksikäyttöön on puututtu muita pohjoismaita tehokkaammin jo useamman vuoden ajan. Osasy Suomen suhteellisesti tarkasteltuna tehokkaiisiin toimiin on vahva uhrien auttaminen, jossa järjestöillä on ollut aivan keskeinen rooli.

Ihmiskaupan ja avioliittoon pakottamisen osalta on merkittäviä ilmiön ja uhrien tunnistamisen ongelmia, sekä yksilö- että viranomaisastolla, jolloin uhrin ovat vaarassa jäädä ilman oikeusturvaa tai riittäviä palveluita. Tunnistamisen vaikeudet saattavat aiheuttaa vakavissakin ilmiöissä, kuten ihmiskaupassa, yksittäisten tekojen tarkastelun kokonaisuuden sijaan. Monissa erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhriryhmien kohtaamaan väkivaltaan sisältyy myös väkivallan yhteisöllinen ulottuvuus, mihin yksilökeskeiseen vastuuseen perustuva rikosoikeudellinen järjestelmä pystyy vastaamaan melko huonosti, jolloin taas myös järjestöjen tarjoamien tukipalveluiden ja erityisosaamisen tarve korostuu.

Rikosprosessiin lähteminen saattaa olla erityisen haavoittuvassa asemassa olevalle uhrille merkittävä riski. Riskinä ovat prosessin kuormittavuus ja turvallisuus, ja esimerkiksi lähisuhdeväkivaltauhrien tiedetään joskus kieltäytyvän todistamasta, kun asia on edennyt oikeuskäsittelyyn asti esimerkiksi pelosta tekijää kohtaan.

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien osalta merkittävässä roolissa on erityinen asiantuntijuus tukipalveluissa, joka joissain tapauksissa osittain tai suurimmilta osin jää järjestöjen osaamisen varaan. Rikosprosessi itsessään altistaa uhrin uudelleen traumatisoitumiselle, ja prosessiin lähteminen saattaa sisältää tarpeen muutokselle jokaisella elämän osa-alueella sosiaalisesta verkostosta, asuinpaikasta, taloustilanteesta ja lasten asioista lähtien. Prosessin ollessa kesken (mikä Suomessa usein tarkoittaa jopa vuosien odotusta), uhrin on vaikea jättää kokemustaan taakse, ja lisäksi tieto siitä, että hänen täytyy yrittää muistaa kokemuksiaan uudelleen tuomioistuimessa, saattaa lisätä kuormitusta, jonka sietämiseksi tuki on tarpeen. Tuen tarve jatkuu rikosprosessin päätyttyäkin. Riskit turvallisuuden ja kuormittavuuden osalta eivät pääty prosessin päättymiseen.

Lähisuhdeväkivallassa tyyppillistä on pitkäkestoinen ja monimuotoinen väkivalta. Väkivalta voi olla vaikeasti tunnistettavissa, jos se ei yksittäisinä tekoina ylitä vakavan väkivallan rajaa, mutta kokonaisuutena väkivallan vaikutukset voivat olla hyvinkin vakavia yksilö- ja perhetasolla. Tekijä on

lähisuhdeväkivallassa ja pakkoavioliitossa läheinen, ja muissakin tapauksissa tekijän ja uhrin välinen dynamiikka vaikuttaa merkittävästi kokemuksen tunnistamiseen, ilmoitus- ja yhteistyöhalukkuuteen, jolloin uhri tarvitsee erityisen paljon tukea, suojaa ja kannustusta prosessissa. Uhrit eivät usein halua, että läheiselleen pahaa, ja järjestötoimijoille on matalampi kynnyks puhua aiheesta, sillä uhrille tai tekijälle tulevia seurauksia ei tarvitse pelätä.

Monimuotoinen väkivalta saattaa sisältää myös yhteydenpidon ja liikkumisen kontrollia. Järjestöjen työskentelyn ollessa joustavampaa ja yhteydenottokanavia useita, mahdollistuu yhteydenottaminen parhaassa tapauksessa ajasta ja paikasta riippumatta. Lähisuhdeväkivallan uhrille sekä hänen lapsilleen suhteesta irtautuminen saattaa olla hengenvaarallista ja järjestöjen avulla uhreille pystytään tekemään myös ennakoivia varautumissuunnitelmia näiden tilanteiden varalle. Lähisuhdeväkivallalle on myös tyypillistä sen raaistuminen jatkuessaan, jonka vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että uhrit pääsevät palveluiden ja tuen piiriin mahdollisimman matalalla kynnyksellä ja joustavasti. Riittämättömät tukitoimet ovat yhteydessä kasvavaan uudelleenuhriutumisen ja vakavan väkivallan kasvavaan riskiin. Lähisuhdeväkivallan vaikutuspiiri ei rajoitu ainoastaan uhriin. Osa järjestöistä tarjoaa palveluita myös läheisille, mikä parantaa myös välillisten haittojen ehkäisemistä.

Julia Korkman
Mia Risberg
Anniina Jokinen
Natalia Ollus

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI